

לבעינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקט
כ"ח באלול תשפ"ד
פרשת "האזינו"

”בַּעֲת נְעִילַת שַׁעַר”

עבודת ערב ראש השנה

ברוך הוא, בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עוונות כל השנה” - היינו: עושים עבירות במשך כל השנה. “ערב ראש השנה - הגדולים מתעניין ומוותר להם שלישי עונותיהם; בי' ימים - בינונים מתעניין ומוותר להם ב' שלישים; ביום הכיפורים - הכל מתעניין ומוותר להם הכל. במוצאי יום הכיפורים - עוסקים במצוות סוכה ולולב ואין עושין עוונות.” משמע שבעשרת ימי תשובה עדיין לא הגיעה העת לעסוק בבניית הסוכה ובארבעת המינים, אלא רק בענייני התשובה. ממילא בימים שלאחר יום הכיפורים עוסקים כל העת בהכנת המצוות, ולא נותר זמן לעשות עבירות. לכן קרוי היום טוב הראשון של חג הסוכות “ראשון לחשבון עוונות”, משום שרק כעת כאשר התקדש החג נוצר פנאי וניתן לעשות עבירות, חלילה. ה'בית יוסף' למד מדברי ה'טור' שערב ראש השנה הוא מעין יום הכיפורים זוטא, לפי שגם בו הקב"ה סולח בזכות הצמים על שלישי מחשבון העבירות

”מָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה”
ביום זה, היום שלפני ערב ראש השנה, שמענו התקיעה האחרונה שלפני יום הדין. זוהי מעין התראה אחרונה טרם נעמוד בפני מאזני המשפט.

אנו עומדים להיכנס לזמן המיוחד של ערב ראש השנה. בתחילת הלכות ראש השנה כותב ה'טור'¹: “נוהגין באשכנז להתענות כולם בערב ראש השנה. וסמך לזה ממדרש רבי תנחומא: 'ולקחתם לכם ביום הראשון' - וכי ראשון הוא? והלא ט"ו הוא! אלא ראשון לחשבון

עוונות. משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו. כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו, ואמרו לו: אין לנו מה ליתן לך! הניח להם שלישי” משום שבאו לבקש. “כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו - הניח להם שלישי השני. כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל. כך המלך זה הקדוש

**ערב ראש השנה
הוא יום מיוחד,
יום סגירת השערים
של שנת תשפ"ד**

¹ אורח חיים, סימן תקפא, סעיף ב

הזה לומר על הקברות תחינות ובקשות, כי בעוד לבו נכנע תפלתו רצויה”, כפי שהועילה תפילתו של פֶּלַב. גם בהגותו על ‘שלחן ערוך’ הביא הרמ”א מנהגים אלו⁹: **”ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי. ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחינות, ונותנים צדקה לעניים”**. מסביר ה’משנה ברורה’¹⁰ שבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה שם מתקבלת יותר, ועל כן יש לבקש שם מהקב”ה שבזכות הצדיקים תיענה תפילתו.

האם לאור הדברים הללו ראוי בערב ראש השנה לשחק כדור סל או כדורגל? כמובן שמי שנדרש לטפל בביתו ובילדיו ולהכין את צורכי החג עליו לעשות כך, אך האם נכון להתייחס לערב ראש השנה כאל סתם יומא דפגרא? ודאי שלא. זכורני שמו”ר הרב הדרי זצ”ל היה נוהג לנסוע עם תלמידים לחלקת קדושי עליון, חללי צה”ל ממלחמת יום הכיפורים, המצויה במרומי הר הזיתים אל מול מעלה הזיתים דהיום. אלו הם קברי צדיקים, כפי שאמר רבי שלמה זלמן אוירבך זצ”ל. גם בחלוף עשרות שנים עדיין מהדהד באוזני קולו של הרב הדרי הקורא את הפסוקים מתהילים¹¹: **”יְדִי עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי”**. כך התחננו. אמנם כיום נחלשנו בכך, אבל עדיין ישנם כמה מבין רבני הישיבה שעודם נוהגים כך.

מנהג נוסף שהזכרנו לעיל הוא הטבילה במקווה משום קרי. כאשר נפתח המקווה של הישיבה הזכרנו שהגמרא מביאה¹² שעזרא הסופר תיקן שלא ללמוד תורה אם ראה קרי - בין לרגילותו לביתו, בין באונסו ובין חלילה בדרך אחרת. אולם, הגמרא עצמה כבר מציינת שתקנת עזרא לא התקבלה. עם זאת, הבאנו שהגאונים סוברים שתקנה זו לא בטלה לגבי תפילה¹³. אמנם, גם אם תקנה זו מחייבת אפילו לצורך תפילה, מכל מקום הדריכו בעלי העבודה

הכללי של עם ישראל, עד שביום הכיפורים נותר רק השליש האחרון והקשה מן העבירות².

שאל על כך ה’בית יוסף’ קושייה אדירה: בדברי המדרש מבואר שדווקא הגדולים נוהגים לצום בערב ראש השנה, ומדוע אם כן באשכנז נהגו הכל לצום? מיישב זאת ה’בית יוסף’³: **”דבדבר שהוא צער לו כל הרוצה לעשות עצמו גדול עושה”**. לעניין דבר שהוא הכל יכולים לנהוג כגדולים.

לאור זאת כתב ה’שלחן ערוך’⁴: **”נוהגים להתענות ערב ראש השנה”**, מבלי להגביל את זהות הנוהגים כך. זאת בניגוד למנהג שהובא בהגהת הרמ”א: **”והמדקדים נהגו שכל אחד מתענה עשרה ימים”**, היינו מנהג המדקדקין הוא להתענות במשך כל עשרת ימי התשובה. ואכן, ה’משנה ברורה’⁵ כתב שהכל מתענים ביום זה, ואפילו נערות ונערות בגיל מצוות. אולם, ה’מטה אפרים’⁶ סייג שעל מנת שלא ייכנס למועד כשהוא מעונה אין משלימים את התענית עד הערב. מו”ר הרב אביגדר נבנצל שליט”א אמר לי שלדעתו יש לכתחילה להתענות עד חצות היום ולא יותר, כדי שיהיה לו כוח להתפלל בראש השנה ולא ייחלש⁷.

”הַבּוֹזֵז לְקִרְאָת אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל”

הרמ”א מביא ב’דרכי משה’⁸ שיש נוהגים מנהגים נוספים ביום זה. בשם ה’כל-בו’, אחד מן הראשונים, הוא מביא שיש **”לתת צדקות גדולות ולטבול בנהר”** בלי ברכה, ומי שאינו יכול ישפוך על גופו תשעה קבין. המהרי”ל, מקבץ מנהגי האשכנזים, כתב: **”דנוהגים בערב ראש השנה וערב יום כפור לילך על הקברות למען להכניע עצמו ליום הדין. והמנהג בזמן**

² זו לשוננו, שם: ”ואיכא למידק על המדרש דאם כן ערב ראש השנה חשוב כיום הכפורים, שהרי הוא מתכפר בו שלישי העונות כמו יום הכפורים, והוא חשוב כמו כל תשעה ימי תשובה שהרי בכל תשעה ימי תשובה אינו מתכפר אלא שלישי ובערב ראש השנה לבדו מתכפר שלישי? וי”ל דשליש ראשון קל להתכפר ושליש שני קשה יותר, ושליש אחרון קשה מכולם, וקל להבין”.

³ זו לשוננו, שם: ”ואף על גב דבמדרש קאמר דבערב ראש השנה גדולים מתענים נהגו באשכנז להתענות כולם, משום דבדבר שהוא צער לו כל הרוצה לעשות עצמו גדול עושה, כדאיתא בפרק קמא דתעניות (י ע”ב)”.

⁴ שם

⁵ שם, סעיף קטן טז

⁶ סימן תקפא, סעיף לח

⁷ עיין ירושלים במועדיה-ירח האייתנים, עמוד קסז, אות פ

⁸ שם, סעיף קטן ד

⁹ שם, סעיף ד

¹⁰ שם, סעיף קטן כז

¹¹ פרק קיט, פסוק עג

¹² ברכות, דף כב

¹³ עיין טור, אורח חיים, סימן פח

במגלת ספר, הדברים אשר נכשלו בהם והמצות אשר קצרו בקיומן, ולקראו בספר זכרונותם בכל יום.¹⁶ במילים אחרות - ערב ראש השנה הוא יומה האחרון של השנה. להיבט זה ישנה משמעות רבה בעולם ההלכה, מפני שכלל הוא ש”יום אחד בשנה חשוב שנה”¹⁷ כבהלכות אבלות או שמיטה למשל. זהו היום האחרון שבו עדיין ניתן לתקן ולשנות, כבמשלו של הרב וולבה, ולאחריו מתחיל חשבון חדש.

אם כן, ערב ראש השנה הוא יום מיוחד, בהיותו יומה האחרון של השנה. ביום זה נחוץ לערוך חשבון נפש, על הדברים בהם לא התאמצנו מספיק או לא הקפדנו עליהם די. לעיתים, למשל, קראנו קריאת שמע לפי זמן הגר”א המאוחר יותר מזמן ה’מגן אברהם’, וייתכן שלעיתים אף קראנו אותה מאוחר אף יותר. אמנם אדם שעבר על ‘עשה’ - שב ומיד מוחלים לו¹⁸, אך יש להפנות לכך את תשומת הלב ולערוך את חשבון הנפש. לא לחינם בני עדות אשכנז מאריכים בסליחות יום זה. על כל פנים לפי כל השיטות זהו זמן של עבודה מיוחדת, וכפי שנוכחנו שהדבר מתבטא גם בפסיקת ההלכה. ב’אורות התשובה’ כותב הרב זצ”ל שבכל ערב שבת צריך אדם לעשות תשובה¹⁹: **”בערב שבת קודש צריכים לעסוק בתשובה על כל העבר בימות החול, כדי לקבל קדושת שבת בלא שום מניעה מכל דבר חטא ועוון”**. אם כך יש לנהוג בכל סוף שבוע, אם כן בודאי שיש לעשות כן בסוף השנה. עלינו להגיע לראש השנה לאחר ש’אתחלנו את המערכת’ ולאחר שניקינו את החשבון. לכן, אני סבור שזהו אינו זמן לצאת לשוק ‘מחנה יהודה’ כדי לרכוש עוגה מיוחדת לכבוד החג. ייתכן שיש בזה מצווה מסוימת, אבל לא בטוח שהדבר משתלם בהתחשב בכל הדברים אותם עלולים לראות במהלך הדרך.

שראוי לטבול בערב ראש השנה כדי להגיע טהורים ליום הדין, וכך על ידי טהרת הגוף והנפש תתקבלנה יותר התפילות¹⁴.

ברוך ה’ זכינו שבתוך הישיבה מצוי מקווה, וישנם אנשים צדיקים מבני הישיבה הדואגים לכלל. כך איננו נדרשים להידחס למקווה עם שאר תושבי הרובע, ובכבוד גדול כל אחד נכנס לבית מרחץ פרטי.

”וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה”

מה אכן ראוי לעשות ביום שכזה? בעבר הייתי נוהג לשמוע בחודש אלול את דרשותיו של בעל ‘עלי שור’, רבי שלמה וולבה זצ”ל. הוא אמר פעם משל שנכנס לי ללב. מעשה בבחורה שעמדה ערב חתונתה. אביה של כלה זו היה מנקה ארובות לפרנסתו, וכתוצאה מכך היה מלוכלך בפיו שחור באופן תמידי. הכלה התביישה שאביה יופיע בצורה זו בחתונתה, וכבר כחודש לפני יומה הגדול היא ביקשה ממנו להתנקות ולהסיר מגופו את פיו הארובות. האב ניאות לבקשתה והבטיח שיעשה כך. אולם, חלף שבוע ועוד שבוע והוא לא מילא את בקשתה. הכלה שבה והפצירה בו להתנקות, אך הוא שב ודחה את בקשתה שהלוא יש עוד זמן עד לתאריך המיועד. כך עבר הזמן עד שהגיע יום החופה, ובשלב זה כבר הייתה הכלה נחרצת בבקשתה: “אבא, לא ניתן לדחות זאת יותר! היום החתונה!”

במשך שלושים יום תקיעות השופר הדהדו באוזנינו, וכעת אנו עומדים על ספו של ערב ראש השנה. מהו טיבו של יום זה? בספר ‘שערי תשובה’, החיבור הקלאסי העוסק בענייני תשובה ונלמד בעולם הישיבות, נכתב¹⁵: **”ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב**

¹⁴ עיין אלף המגן (על המטה אפרים), שם, סעיף קטן קכא; סדר היום, סדר עבודת ערב ראש השנה: “גם צריך שיטהר עצמו וגופו ממש שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה. אף על פי שאין דרכו בכך כל השנה ביום הזה הנורא צריך עכ”פ לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו עמו כל ימות השנה. ובכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק”ו בר”ה שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייבב לפני אלקיו ה’ מן הבא בידו”.

¹⁵ מאמר א, אות ח

¹⁶ *****הקשר להמשך לא ברור כנראה חסרים משפטים

¹⁷ ראש השנה, דף ב, עמוד ב; שם, דף י

¹⁸ יומא, דף פו, עמוד א: “עבר על עשה ושב - אינו זז משם עד שמוחלין לו”.

¹⁹ פרק יד, אות לג

”פֶּתַח לָנוּ שַׁעַר”

יהי רצון שהקב"ה יעזור שבפרוש השנה החדשה תיפתחנה לפנינו אפשרויות חדשות. לאחר שאתחלנו ומחקנו את כל הנדרש נתחיל בעזרת ה' שנה טובה, לחיים טובים לכל בית ישראל, לחיילינו, לחטופינו, לפצועים, למפונים מבתיים ולתושבי המרכז הנתונים תחת אימת האזעקות.

מתרחשת כיום מלחמה בישראל ואיננו יודעים כיצד היא תמשיך ולהיכן היא תוביל, אמנם אנו בטוחים שה' מוביל הכל לטובה. עלינו לזכור שבימים אלו אנו מחזיקים את החשבון של עם ישראל. אמנם לנו נחמד ונעים וארוחות חמות מוגשות לנו באולם ממוזג, אך אחינו לוחמים בשעה זו ממש באויב מר ואכזר, וכולנו תפילה שה' ישמור על כולם. חזרנו הבוקר להתפלל את תפילת 'אבינו מלכנו' שלוותה אותנו כה רבות. תפילה זו היא בבחינת "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה". עלינו להפנים שלתפילתנו יש כוח ממשי שפועל בעולם, וזהו אינו רק משפט שזועקים בראש השנה.

יעזור ה' ונזכה כולנו עם כל בית ישראל להיכתב ולהיחתם לחיים טובים ולא נחמיץ את היום האחרון, יום סגירת השערים של שנת תשפ"ד. הדבר משול לאדם שמיהר לחנות, אך כשהידפק על דלתותיה הוא נוכח שהיא כבר נסגרה, חלילה לנו מלהגיע למצב זה. לוואי ותהיה לנו סייעתא דשמיא גדולה.

בעלי העבודה כתבו שבתפילת מנחה²⁰ האחרונה של השנה יש לכוון יותר ולהתפלל אותה יותר בנחת²¹. הרב הדרי היה מעורר אותנו לכך מידי שנה. הוא גם היה מעיר שאם גם בתפילה זו עדיין מתפללים "ברך עלינו" הדבר מורה שגם בדקות האחרונות של השנה עדיין ניתן לתקן את מצב הכלכלה והפרנסה. הבא להיטהר מסייעין בידו, בעזרת ה', ולוואי שנצליח ולא ננהג ביום זה כבכל יום רגיל. הלואי שביום זה תפילת ערבית תהיה שונה, שהלוא זוהי תפילת הערבית האחרונה של השנה, גם תפילת שחרית תהיה אחרת וגם תפילת המנחה לא תהיה כבכל השנה.

”הִכְרֵנוּ נְשָׂאֵי כְלֵי ה'”

אנו יודעים שהקב"ה אוהב אותנו ופותח לנו, ועם זאת עלינו לחוש את גודל האחריות המוטל עלינו כבני תורה. כאמור, במדרש מובא שעבודת ערב ראש השנה היא עבודה ל'גדולים'. הלוא רוב העם כלל אינם יודעים שב'שלחן ערוך' מובא שמתענים ביום זה. גם בישיבה מנסחים זאת בעדינות.

העיקר הוא כמובן עבודת הלב, בבחינת "קְרָעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגֵדֵיכֶם"²². העיקר הוא אינו שלא נאכ, אלא שנשתדל להיות יותר טובים ויותר בעלי אחריות לכלל ישראל, למשפחותינו, לעצמנו, ונתרומם מעל לרפיסות ונמיכות החיים. אני משוכנע שכל אחד מבני הישיבה הנפלאים ייקח לליבו את הדברים ויתבונן כיצד הוא מעוניין שייראה ערב השנה שלו.

עלינו להכיר באחריות המוטלת על שכמנו, שהלוא אנו משתייכים לקבוצת "הגדולים", המכירים באחריות שיש להם על כלל ישראל ונחלצים לעזרתם, שהלוא התורה שאנו עוסקים בה איננה פרטית, כי אם כללית.

²⁰ ***** במקור היה כתוב ערבית ומשפט אחר כך מנחה.

²¹ עיין מטה אפרים, סימן תקפ"א, סעיף נז: "בער"ה נכנסין להתפלל מנחה בביהכ"נ בעוד היום גדול כדי להתפלל תפלת מנחה בכוונה הרבה. ומאריכין בה קצת, מאחר שהיא מנחה אחרונה בצאת השנה והקדמת תפילה טרם בא יום הגדול".

²² וואל, פרק ב, פסוק יג